

Η Φόνισσα, Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης (1903)

Η Φραγκογιαννού είναι μία ταλαιπωρημένη και βασανισμένη γυναίκα, η οποία έχοντας πάντα μία αρνητική προδιάθεση απέναντι στα κορίτσια, θεωρώντας τες βάρος για τις φτωχές οικογένειες τους και εξαιτίας της δικής της δύσκολης ζωής, φτάνει στο έγκλημα, εφόσον ξεσπάει η φονική της διάθεση. Με τη διεστραμμένη πεποίθηση πως αυτό που κάνει αποτελεί πράξη αγαθοεργίας και θέλημα Θεού, καταλήγει να σκοτώσει τέσσερα μικρά κορίτσια πριν βρει κι η ίδια το τέλος που της αξίζει. Δεν διαπράττει τους φόνους από κακία και μίσος προς τα μικρά κορίτσια, αλλά μέσα στα πλαίσια ενός παραλογισμού από “καλοσύνη” για να τα “σώσει” από τη μαρτυρική ζωή που επρόκειτο να έχουν. Ένα βράδυ, λοιπόν, καθώς ξενυχτάει στην κούνια της άρρωστης νεογέννητης εγγονής της, περνούν απ’ το μυαλό της όλες οι δύσκολες στιγμές της ζωής που έζησε. Το μυαλό της θολώνει και σκοτώνει το βρέφος. Αν και αρχικά νιώθει τύψεις, κατά βάθος δεν μετανιώνει για την πράξη της. Έζησε μια βασανισμένη ζωή υπηρετώντας χωρίς αντιρρήσεις τους ανθρώπους της οικογένειάς της. Αντίθετα, πιστεύει ότι ήρθε σε αυτόν τον κόσμο για να απαλλάξει μικρά κορίτσια από μια ζωή γεμάτη πόνο. Η Φραγκογιαννού, επομένως, θεωρεί πως τα κορίτσια φέρνουν μόνο προβλήματα στους γονείς τους, κυρίως οικονομικά, και πως παράλληλα η ζωή δεν τους επιφυλάσσει τίποτε το ευχάριστο. Κάποια στιγμή μάλιστα, δείχνοντας την θρησκευτικότητά της, ζητάει ένα σημάδι από τον Αϊ Γιάννη τον Κουφό για να βεβαιωθεί πως έπραξε σωστά. Στα επόμενα εγκλήματά της, που έχουν ως θύματα τρία μικρά αθώα κοριτσάκια, δεν διακρίνονται πλέον καθόλου τύψεις. Ο δεύτερος φόνος που διαπράττει έχει ως θύματα, δυο φτωχά κοριτσάκια, των οποίων η μητέρα, είναι βαριά άρρωστη. Η Φραγκογιαννού, με τη δική της διεστραμμένη λογική, θα θεωρήσει πως αν τα δυο αυτά κοριτσάκια πνίγονταν, αυτό θα αποτελούσε μεγάλη βοήθεια για τη μητέρα τους και της δύσκολης οικονομικής κατάστασης της οικογένειάς τους. Θεωρεί πως πρόκειται να προσφέρει σημαντική βοήθεια στη φτωχή οικογένεια χωρίς να συνειδητοποιεί τον πόνο που θα προκαλέσει στους γονείς τους. Στο δεύτερο επομένως έγκλημά της, η φόνισσα όχι μόνο έχει πλήρη συνείδηση του τι πρόκειται να κάνει αλλά λαμβάνει και τις απαραίτητες προφυλάξεις ώστε να μη τη δει κανείς. Αφού, δηλαδή, ρωτά τα κοριτσάκια που βρίσκονται οι γονείς τους, ύστερα σκέφτεται πως αν δράσει γρήγορα και φύγει αμέσως, κανείς δεν θα τη δει. Ο Παπαδιαμάντης περιγράφει τη Χαδούλα ως μία ψυχικά διαταραγμένη γυναίκα, μία εγκληματία με πλήρη επίγνωση του φονικού της έργου. Τα εγκλήματά της, όμως, δε σταματάνε εκεί αφού πνίγει ακόμα το νεογέννητο ενός βοσκού. Κυνηγημένη από τους αστυνομικούς, η φόνισσα ελπίζει πως θα μπορέσει να εξομολογηθεί τα αμαρτήματά της και να απαλαγεί. Με τον πνιγμό της όμως, όχι μόνο δεν καταφέρνει να εξομολογηθεί αλλά γλιτώνει κιόλας την σύλληψή της από τις Αρχές. Ο τραγικός θάνατός της αποτελεί μία τεράστια

ειρωνεία αφού χάνει την ζωή της με πνιγμό, με τον οποίο αφαίρεσε τις ζωές τεσσάρων αθώων κοριτσιών. Η φόνισσα λοιπόν, επαναστάτησε με τον τρόπο της. Συνειδητοποιώντας τη σκλαβιά της, βρήκε τη δύναμη να κάνει την δική της επιλογή. Σκοτώνει για να ελευθερώσει. Διορθώνει τη φύση. Λυτρώνει τα θύματά της από την ατυχία να γεννηθούν κορίτσια. Με τα εγκλήματα της, θέλησε να απαλλάξει κορίτσια από μια ζωή μέσα στην κοινωνική ανισότητα, τον περιορισμό, την υποδούλωση από την οικογένεια, την υποταγή στο αντρικό φύλο. Με τους φόνους η Φραγκογιαννού προσπαθεί να γυρίσει το ρολόι πίσω, να εμποδίσει τα θύματά της να εισέλθουν στην κοινωνία. Μέσω των εγκλημάτων της, τονίζει τη μοίρα στην οποία είναι καταδικασμένες οι γυναίκες θέλοντας να την ανατρέψει. Θέλει να ανατρέψει την αδικία που επικρατεί μέσα σε μία “ανδροκρατούμενη” κοινωνία υψώνοντας το ανάστημά της και περνώντας το δικό της μήνυμα στον κόσμο.

Οι λόγοι που υπαγορεύουν τη συμπεριφορά της ηρωίδας ανάγονται στο καταπιεσμένο παρελθόν της. Η Φραγκογιαννού ξενουχτώντας δίπλα στην άρρωστη εγγονή της, θυμάται όλα όσα έχει περάσει απ’ όταν ήταν μικρή κι όλες τις ταλαιπωρίες που βίωσε. Πέρασε όλη της την ζωή να υπηρετεί και να φροντίζει τα μέλη της οικογένειάς της. Πρώτα τους γονείς της, στη συνέχεια τον άντρα και τα παιδιά της και τέλος τα εγγόνια της. Όλα αυτά της τα βάσανα, έχουν επηρεάσει τις σκέψεις της για τα κορίτσια, τα οποία θεωρεί καταδικασμένα να υποφέρουν όπως κι εκείνη. Η φτώχεια και εκείνης της εποχής, δυσκόλευε την επιβίωση των οικογενειών, ιδιαίτερα αυτών με κόρες καθώς λόγω της προίκας τους, αποτελούσαν μια επιπλέον υποχρέωση. Επιπλέον, οι ατελείωτες νύχτες πλάι στο νεογέννητο και η έλλειψη ύπνου ξυπνάνε την φονική της διάθεση θέλοντας να δώσει ένα τέλος στα βάσανα της εγγονής της καθώς πίστευε πως ο θάνατος είναι προτιμότερος από μια ζωή γεμάτη δυστυχία.

Ο κοινωνικός χαρακτήρας του έργου αναδεικνύεται από την κατώτερη θέση της γυναίκας στην κοινωνία αφού βρίσκεται πάντοτε υπό τον αντρικό έλεγχο, όπως και η εξαθλίωση και η απαίσια οικονομική κατάσταση της εποχής, το γεγονός ότι η ιστορία διαδραματίζεται σε μια εποχή ανδροκρατούμενη, η υποχρέωση της οικογένειας της νύφης να την προικίσει και η άδικη διανομή της περιουσίας που πάντα ευνοεί τα αγόρια μιας οικογένειας.

Τα ηθογραφικά στοιχεία στην ιστορία διαφαίνονται στον τρόπο ζωής των κατοίκων του νησιού, στο γεγονός ότι οι γυναίκες υιοθετούσαν το όνομα του άντρα τους όπως η Χαδούλα που πήρε τον όνομα Φραγκογιαννού από τον σύζυγό της, τον Γιάννη τον Φράγκο. Επιπλέον, η αναφορά στην ευθύνη της

γυναίκας για την φροντίδα του σπιτιού και των παιδιών αποτελεί ένα ακόμα ηθογραφικό στοιχείο καθώς επίσης και το ότι οι γυναίκες λαμβάνουν προίκα όταν παντρευτούν. Ο νατουραλισμός αντίθετα, διακρίνεται στα σημεία όπου η Χαδούλα είναι δέσμια εσωτερικών παρορμήσεων και εσωτερικών δυνάμεων όπως ο πνιγμός της εγγονής της ενώ σκεφτόταν για ποιον λόγο να γεννιούνται τα κορίτσια εφόσον θα ζήσουν μια ζωή γεμάτη βάσανα και γενικότερα σε όλες τις περιγραφές των φόνων της καθώς επιτρέπει στις παρορμήσεις της να την καταβάλουν και να διαπράξει αυτά τα αποτρόπαια εγκλήματα.

Ο Παπαδιαμάντης περιγράφει την Χαδούλα ως μία ψυχικά διαταραγμένη γυναίκα, μία εγκληματία με πλήρη επίγνωση των πράξεών της. Είναι μία γυναίκα σκληρή, χωρίς ευαισθησίες και συναισθηματισμούς. Η Φόνισσα χαρακτηρίζεται βασανισμένη, ταλαιπωρημένη και τσακισμένη από την ζωή. Ο συγγραφέας δεν παραλείπει να τονίσει πόσο πληγωμένη είναι από τα βάσανα και τις αδικίες που έζησε. Αυτά τα στοιχεία βέβαια δεν την αθώνουν για τα εγκλήματά της αλλά μας βοηθάνε να κατανοήσουμε καλύτερα την προσωπικότητά της.

Η φύση στο κείμενο συνδέεται με την καλλιέργεια της γης από τους ντόπιους, κατά την διάρκεια δίωξης της Φόνισσας γίνεται περιγραφή της περιοχής γύρω της, με την θεραπευτική ιδιότητα των βοτάνων στον δεύτερο φόνου που διαπράττει κ.ά. Η φύση στο διήγημα κρύβει διάφορες σημασίες από πίσω της σε κάθε αναφορά της. Σε κάποιο σημείο του κειμένου, ο Παπαδιαμάντης περιγράφει τα πουλιά που θέλουν να πετάξουν όπου πίσω από αυτήν την αναφορά στην φύση κρύβεται η επιθυμία της Φόνισσας να ελευθερωθεί, να δραπετεύσει, να “πετάξει” μακριά από τους διώκτες της. Σημαντική βέβαια, είναι η λειτουργία της φύσης στο τέλος της ιστορίας, όπου η Φόνισσα, δεν θα βρει την τιμωρία από την αστυνομία ή τον Θεό αλλά θα βρει τον θάνατο στο νερό, εκεί που έπνιξε όλα της τα θύματα.

Όσον αφορά την κοινωνική θέση της γυναίκας αξίζει να σημειωθεί ότι αυτή ήταν περιορισμένη και εγκλωβισμένη στο σπίτι έχοντας την απόλυτη ευθύνη για την ανατροφή των παιδιών και την φροντίδα του σπιτιού. Ήταν πλήρως υποταγμένη στον πατέρα της και μόλις παντρευόταν στον άντρα της. Κανένα επάγγελμα δεν προοριζόταν για γυναίκα. Οι κόρες θεωρούνταν βάρος για τις οικογένειές τους. Δεν είχαν κανένα δικαίωμα ως προς την επιλογή του συζύγου. Γι’ αυτό αποφάσισε μόνο ο πατέρας, έπειτα από συμφωνία με τον

υποψήφιο γαμπρό. Μπορούμε να τις χαρακτηρίσουμε άβουλες καθώς καμία πρωτοβουλία δε λαμβανόταν από αυτές, ούτε σε θέματα που αφορούσαν την προσωπική τους ζωή. Καμία ισότητα ανάμεσα στους άντρες και στις γυναίκες. Το γυναικείο φύλο θεωρούνταν πολύ κατώτερο από το αντρικό. Οι γυναίκες βρίσκονταν στη χαμηλότερη στάθμη της κοινωνικής πυραμίδας.

Στο ίδιο κοινωνικό πλαίσιο μπορούμε να εξετάσουμε το θέμα της προίκας. Εκείνη την εποχή, όπου οι περισσότεροι κάτοικοι ήταν φτωχοί και με δυσκολία επιβίωναν, η υποχρέωση να προικίσουν τα κορίτσια τους ήταν αβάσταχτη. Όταν σε μια οικογένεια υπήρχαν 3-4 κορίτσια ήταν εξαιρετικά δύσκολο για τους γονείς να εξασφαλίσουν μια αξιοπρεπή προίκα για όλα τα παιδιά. Αυτή η δυσκολία, αποτελεί ένα από τα πλέον χαρακτηριστικά στοιχεία της κοινωνικής διάκρισης σε βάρος των γυναικών καθώς δημιουργούσε μια επιβαρυντική υποχρέωση για τις οικογένειες τους και τελικά ωθεί τους φτωχούς ανθρώπους να θεωρούν τα κορίτσια ανεπιθύμητα ενώ κανονικά, οι γονείς θα έπρεπε να βοηθήσουν οικονομικά τις κόρες τους στο νέο τους ξεκίνημα. Έτσι, η προίκα κατέληξε να αποτελεί ένα ανεπιθύμητο βάρος για τους γονείς. Εκείνο που διεκδικούν οι γαμπροί είναι τα χρήματα της προίκας και παντρεύονται τις γυναίκες μόνο κι μόνο για να αυξήσουν τις περιουσίες τους. Όλοι οι γάμοι τότε ήταν κάτι σαν εμπορική συμφωνία. Ο πατέρας απαλλασσόταν από το βάρος της κόρης και ο υποψήφιος γαμπρός έπαιρνε την προίκα της.

Το σημαντικότερο θρησκευτικό στοιχείο, στο τέλος της ιστορίας, αποτελεί το γεγονός ότι παρόλο που η Φραγκογιαννού έχει διαπράξει τόσα φριχτά εγκλήματα, αισθάνεται την ανάγκη να μετανοήσει και να ζητήσει συγχώρεση από τον Θεό. Γεμάτη τύψεις και ενοχές προσπαθεί να καταφύγει στην Εκκλησία ώστε να εξασφαλίσει άφεση αμαρτιών πριν το τραγικό της τέλος. Επιπλέον, η σκηνή όπου ζητάει από τον Αι Γιάννη τον Κουφό κάποιο σημάδι για να βεβαιωθεί πως έπραξε σωστά σκοτώνοντας όλα αυτά τα κορίτσια είναι άλλο ένα ισχυρό θρησκευτικό στοιχείο. Αυτά τα στοιχεία μπορούν να χαρακτηριστούν και ελαφρυντικά για την Φόνισσα καθώς εκείνη είχε την εντύπωση πως είχε την έγκριση του Θεού για τα εγκλήματά της.

Ο Παπαδιαμάντης χρησιμοποιεί στην αφήγησή του την καθαρεύουσα με αρκετές παρόλα αυτά, λέξεις δημοτικές. Οι ήρωες του διηγήματος μιλάνε περισσότερο στην δημοτική λόγω του χαμηλού επιπέδου μόρφωσής τους ενώ ο

συγγραφέας σαν αφηγητής, μιλάει στην καθαρεύουσα. Με αυτόν τον τρόπο, τονίζει την εναλλαγή του αφηγηματικού λόγου με τον διάλογο των προσώπων του κειμένου. Χρησιμοποιεί αρκετά ιδιωματικά στοιχεία της Σκιάθου, τα οποία δημιουργούν στον αναγνώστη την αίσθηση, ότι πράγματι ακούει απλούς ανθρώπους του νησιού.

Η Χαδούλα στην προσπάθειά της να εξομολογηθεί, πνίγεται. Ο θάνατός της είναι ιδιαίτερα ειρωνικός για μια γυναίκα που έπνιξε τόσα αθώα κοριτσάκια. Ανθρώπινη δικαιοσύνη χαρακτηρίζονται οι αστυνομικοί που την καταδιώκουν ώστε να τιμωρηθεί για τα αποτρόπαια εγκλήματά της, ενώ θεία δικαιοσύνη χαρακτηρίζεται ο Θεός, ο οποίος θα την εξιλέωνε για τις πράξεις της μέσω της εξομολόγησης. Εφόσον όμως, δεν κατάφερε να φτάσει στην Εκκλησία, ώστε να της δοθεί η ευκαιρία να εξομολογηθεί, ούτε η αστυνομία κατόρθωσε να τη συλλάβει, δεν αντιμετώπισε ούτε την ανθρώπινη αλλά ούτε και την θεία τιμωρία.

Πολλοί μελετητές αναγνωρίζουν στο έργο του Παπαδιαμάντη μια μανιχαϊστική αντίληψη, που αφορά την πάλη του καλού με το κακό. Έτσι οι πράξεις της Φραγκογιαννούς, αν και διεστραμμένες, θα μπορούσαν και χαρακτηριστούν επαναστατικές για εκείνη την εποχή. Με τα εγκλήματά της, θέλησε να απαλλάξει μικρά κορίτσια από μια ζωή μέσα στην κοινωνική ανισότητα, τον περιορισμό και την υποδούλωση από την οικογένεια. Η Χαδούλα, υποσυνείδητα, επιθυμούσε να στείλει ένα μήνυμα για την βελτίωση της θέσης της γυναίκας μέσα σε μία κοινωνία όπου το γυναικείο φύλο δεν έχει κανένα λόγο και κανένα δικαίωμα, αλλά μόνο υποχρεώσεις απέναντι στο αντρικό φύλο. Με τους φόνους, η Φραγκογιαννού προσπαθεί να γυρίσει το ρολόι πίσω, να εμποδίσει τα θύματά της να εισέλθουν στην κοινωνία. Μέσω των εγκλημάτων της, τονίζει την γυναικεία μοίρα θέλοντας να την ανατρέψει. Η Φραγκογιαννού επαναστάτησε με τον τρόπο της, καθώς συνειδητοποίησε ότι η σκλαβιά της την απομόνωνε από τον κόσμο. Κατάλαβε πως το να υπηρετεί τους άλλους, δεν είναι θετική στάση απέναντι στην ζωή και κυρίως δεν είναι δική της επιλογή. Θέλησε να απελευθερωθεί από τα δεσμά της, μεταδίδοντάς μας το δικό της μήνυμα. Αυτό της επανάστασης προς την ανισότητα, την καταπίεση και την εκμετάλλευση της γυναίκας από το “ανώτερο” φύλο.